

El llaç que uneix violència i sexualitat

José Antonio Ríos

A partir de la realització d'un exercici pràctic amb els participants del taller, pretenem de reflexionar sobre com s'estableixen vincles interpersonals a partir dels nivells sensitius quan encara no intervenen elements cognitius o afectius, amb l'objectiu de subratllar el fet que en la majoria de relacions hi ha elements inconscients en joc. A més, hi ha diferents conceptes per entendre de quina manera la violència i la tendresa es donen la mà i veure també que el que en un primer moment ens va atreure, amb el temps es pot convertir en l'amenaça més gran per a la parella. Per exemple, l'ordidura afectiva és considerada com la textura bàsica que determina totes les coses posteriors; la cohesió, l'estabilitat i el progrés són considerades les característiques bàsiques del vincle amorós; els elements bàsics d'una parella (la passió, la intimitat i el compromís) són descrits per Sternberg, i la violència complementària (desigual) es distingeix de la violència adult-adult.

El llaç del vincle amorós en la parella

Com sorgeix un vincle entre dues persones?

Com s'elegeix una persona per estar-hi bé?

D'aquestes eleccions, sorgeix algun tipus de vincle amorós?

Si sorgeix, què és el que el manté i fa possible que arribi a desaparèixer?

El taller

El taller s'inicia amb un exercici pràctic consistent a convidar els participants a fer el següent:

a) Fixar-se visualment en una persona que els caigui "simpàtica", "atractiva", i que, sense ser coneguda prèviament, els "caigui bé".

b) Moure's per la sala amb els ulls tancats i amb l'actitud interior de no impedir cap contacte físic en trobar una mà que els resulti agradable al tacte. Si un cop iniciat aquest contacte no la senten com a agradable, poden deixar-la anar, sense plantejar-se si a la persona "abandonada" li resultarà traumàtic o no aquest detall.

c) A un senyal donat, cada u es parará mantenint la mà que ha escollit i obrirà els ulls. Ha de comprovar si coincideix amb la persona en qui es va fixar en l'exercici a). Hi ha un alt percentatge d'eleccions coincidents i, de vegades, mútues.

Reflexions sobre l'exercici:

Es tracta de fixar l'atenció en com s'estableixen vincles interpersonals a partir dels nivells sensitius (escollint en aquest taller els sentits de la vista i el tacte) i en els quals no intervenen per a res elements cognitius o afectius que poden sorgir amb posterioritat per donar pas a una "percepció" i a una "decisió" que inicialment no s'assenten en una "motivació cognitiva (elements intel·lectuals i racionals) o afectiva (elements emocionals, sentiments o estats afectius)".

Aquest procés "percepció-decisió" pot resultar estable amb el pas del temps (parella estable, coherent i progressiva) o pot resultar "inestable", arribant al trencament del vincle bàsic per manca de "motivació" suficientment consistent i madura.

En la majoria de les "atraccions" hi ha elements inconscients basats en una "simple atracció", en la qual els fets sensitius i sexuats juguen un paper important. Gran part d'això rau en les experiències més primàries, que fan que la persona seleccioni en funció d'atractius que tenen molt ressò de les "primeres relacions transaccionals" que originen, per escollir un model, la denominada "Ordidura afectiva" (Rof Carballo: en Ríos González (2003)).

Als elements sensorials més primaris (veure, sentir, olorar, gustar, tocar) s'hi van afegint experiències agradables o desagradables que ens impulsen a mantenir o a incrementar les coses "satisfactòries" o "desagradables". D'aquest permanent intercanvi anem extraient "experiències" de l'un i l'altre signe, que, en unir-se al fet "sensitiu", formen les "percepcions", entenent per aquestes percepcions el que resulta de la unió de "sensació" més "experiència".

Quan escollim una persona com a "objecte amorós" ens vinculem a ella. Si l'experiència va reforçant el que provoquen les sensacions, mantenim

la relació i reforcem el vincle. Si l'experiència és negativa a causa de noves i poc gratificants sensacions, o insuficients i, fins i tot, negatives experiències, trenquem el vincle i la relació s'esvaeix. D'aquest fenomen actualment en diem, no sé si encertadament o no, "desamor". N'hi ha prou per entendre el que vol transmetre, encara que, amb Guitton (1971) caldria definir aquesta situació com "quan l'amor no és romanç".

En aquesta segona alternativa adoptem dues postures vitals: o "cerquem" el que no tenim (cerca d'alguna cosa nova) o "fugim" del que tenim i no gratifica (fugida del que ja no tenim). En l'exercici que hem fet, o busquem una altra mà que gratifiqui més o fugim de la que teníem escollida, perquè no satisfà quan la necessitem.

Hi pot haver una alternativa intermèdia: quedar-me amb el que tinc intentant de treure'n algun profit, encara que sigui escàs, insuficient i de vegades amb una gran càrrega de negativisme, perquè encara conserva algun fons de gratificació que es pot reduir a les coses merament genitalitzades.

Aquí és on es crea el "llaç que uneix violència i sexualitat".
Fixem-nos en alguns passos d'aquest procés:

Vincle amorós basat en l'Ordidura

Partint del concepte d'Ordidura afectiva, entesa com "la relació transaccional primera que s'estableix entre l'home que acaba de néixer i les persones tutelars i, en general, amb el món i la societat del voltant" (Rof. Carballo: "Rebel·lió i futur", Taurus, 1970, 20-21), podem contemplar aquesta relació com la textura bàsica que determina, per a sempre i inextinguiblement, totes les coses posteriors. Per "veure-la" i "entendre-la" cal examinar-la molt de prop, ja que condiciona tot el que vindrà després. Per això seleccionem unes informacions i n'eliminem d'altres, donant origen a informació i pautes selectives que expliquen i donen sentit a les respostes que fa el subjecte davant la realitat que l'envolta.

Ordidura primigènia: "simbiosi mare-fill"; "ambient internalitzat", "relació d'objecte" són termes que expressen el que es reflecteix en el fons de totes les relacions emocionals i afectives de la persona.

D'aquí sorgeix també el vincle que fa possible l'existència de la parella, entenent com a tal, amb C. Whitaker, l'"experiència adulta d'intimitats" o, de manera més irònica però no per això menys real, "el que es produeix quan dues famílies envien els seus exèrcits al camp de batalla per veure qui guanya".

El vincle amorós que fa possible l'existència d'una vertadera parella s'assenta i, al mateix temps, apuntala com a característiques bàsiques les següents:

- Cohesió
- Estabilitat
- Progrés

Damunt aquests fonaments construïm una autèntica parella, sempre que sigui capaç de teixir una elecció madura sobre l'estructura que es munta a través del joc dinàmic i sistemàtic d'entrellaçar una percepció atractiva que dóna lloc a una decisió basada en l'atracció

El "llaç amorós", al seu torn, s'omple de la interacció permanent i profunda d'estats afectius que la fonamenten i que poden especificar-se en els següents:

- L'Emoció, entesa com a estat afectiu intens de curta durada.
- Els Sentiments, en quant estats afectius de menor intensitat però de major durada.
- La Passió com a estat afectiu de gran intensitat i gran durada.

L'amor de parella basat exclusivament en una "emoció" pot ser molt intens en els seus inicis (enamorament sobtat), però pot durar molt poc. No hi ha ningú que afirmi: "Fa trenta anys que estic emocionat".

L'amor de parella basat en "sentiments" té més garanties d'estabilitat i possibilitats de progrés i creixement. Molts podem afirmar: "Fa trenta anys que estic enamorat".

Amb l'amor de parella basat en una "passió" no n'hi ha prou, encara que la passió és necessària per mantenir "l'espurna" que fa viable i possible la vinculació afectiva amb l'altra persona. Per això podem i devem dir el següent: "Fa trenta anys que em moc per la passió que manté el foc d'enamorament".

- Per altra part, els elements bàsics d'una parella fundada en l'Amor són possibles gràcies a la presència del "compromís", la "intimitat" i la "passió", tal com els descriu Sternberg (1999a i 1999b).

Al seu torn, els elements que fonamenten i queden implicats en la continuïtat d'una parella sexualment equilibrada són sentiments amo-

rosos, tendresa expressada, calor humana, vivència renovada d'intimitat i genitalitat adulta (Franzoni, Rozzini i Trabucchi, 1988).

Davant aquest panorama, i com a objecte d'aquest Taller, podem contemplar la parella violenta que sintetitza l'anomenada "parelles-notícia", entenent com a tal la parella violenta que s'acobla amb la "família terrificant" (Baldo, 1997)

En aquestes, com és natural, no desapareix un tipus d'amor ni un model de sexualitat que fa que un i altre resultin "explosius" en funció d'algunes variables.

Entre aquestes poden assenyalar-se com a més evidents, en la consulta de parelles conflictives, la història violenta del subjecte que agredeix, la història "de mancaça" del subjecte violent, l'afectivitat del violent sobrecarregada d'energia afectivament violenta, que dona origen a una ambivalència de sentiments en la qual es contraposen l'amor/odi i el conflicte.

No podem ignorar el substrat d'elements que gesten el que no dubtem a denominar la "cultura del violent", la qual s'assenta en models de vida amb clares referències a agressivitat excessiva i violència gairebé permanent, encara que temporalment s'amagui i faci la impressió que no existeix.

Violència i tendresa es donen la mà. I amb la mà, com afirma Rof Carballo, piquem i acariciem. Tremenda paradoxa, perquè "la tendresa és un pes que no sempre se sap portar. I quan es desvirtua, per la mateixa força de la tendència que ens porta a estimar, es converteix en violència, en agressivitat, en atac, que no sempre és conquesta assolida" (Ríos, 1971).

Això dona lloc a plantejar-se la qüestió relativa a respondre el següent: **Com construir una parella infeliç** a través de descobrir el joc marital que manté el maltracte i descobrir el joc de la sexualitat com a "**vincle neuròtic**" en la relació de la parella que desitja mantenir-se enmig de tanta "infelicitat".

La "violència sexual", entesa com a "expressió d'una relació o un intent de relació parcial o total que prescindeix de la voluntat i disponibilitat de la dona ocasionant una relació conflictiva" (Carmine Ven-

timiglia: "Revista di "Sessuologia", 1, 1992, 9-18) apareix en la vida de la parella com un "esdeveniment vital estressant" (Ave) que facilita la percepció estressant dels esdeveniments quotidians i origina una dinàmica de la relació violenta sexuada, en la qual no s'esdevé una sana comunicació profunda amorosa, sinó que únicament es busca rebre plaer de manera exclusiva. Es fa evident una manca de negociació voluntària dels propis sentiments amb una paral·lela pèrdua d'afecte i amor, com un fet catastròfic contra el qual, al seu torn i com un circuit sens fi, es reacciona violentament.

Els elements de la parella violenta apareixen de la manera següent:

- En forma de VIOLÈNCIA COMPLEMENTÀRIA que pretén perpetuar una relació de desigualtat, en la qual domina el fort, pel fet de creure's amb dret a castigar el dèbil, alhora que es justifica per raons culturals. És el cas de l'home agressiu que ens fa perdre la neutralitat, sense percebre que igualment hauria d'amençar la nostra neutralitat l'actitud passiva de la dona que suporta en silenci, mantenint la conducta violenta del company que la fa patir. Home activament agressiu i cruel, i dona passivament sotmesa i víctima, formen part d'una escenografia lamentable que hem de veure en les nostres consultes.
- En forma de VIOLÈNCIA ADULT-ADULT, que és la predominant en les parelles que l'escriptor Francisco Nieva ha denominat "matrimonis infernals" en un dels seus articles en la tercera d'ABC en 1997, del qual no tinc a mà la citació exacta.

Aquestes últimes obliguen a preguntar-nos: "Per què no se separen ja?" o "A què esperen ja per matar-se?" "Ni amb tu, ni sense tu. Amb tu perquè em mates, sense tu perquè em moro". Com en la vella pel·lícula, podem repetir una vegada i una altra: "La vaig matar perquè era meva.", quedant impunes davant ell mateix i davant la societat, que contempla amb estupor tant dolor i tanta pena.

Els membres d'aquestes parelles continuen junts sota l'impuls d'un remolí destructiu que no s'esgota, i la relació està permanentment carregada de sadomasoquisme, que ens deixa perplexos quan el veiem en la clínica i en la teràpia de parelles en crisi.

El botxí imposa la seva força, aniquila l'altre, destrueix la identitat del sotmès i només li deixa la porta de vincular-se a ell a través del sexe i

la violència, compartits en silenci i viscuts de manera humiliant. No apareix per a res el més mínim indici del que ha de ser "la verdadera fase oblativa de l'amor, en la qual tant interès té la psicologia a posar la clau de la maduresa del "jo" psicològic. En aquesta donació més generosa i autèntica, més desproveïda d'egoïsmes i interessos, hi ha l'essència de l'amor madur" (Ríos, 1971).

La víctima viu permanentment sotmesa, passiva, convençuda que ha de viure així i acceptant, sense rebel·lar-se, els rituals de la violència cada cop que arriben. Creu que la "cultura de mort" té la raó, perquè és l'única possible i no s'atreveix a enfrontar-la, perquè sap que acabarà perdent. Algunes notícies dels diaris la confirmen en aquesta horrible creença.

Indagant en la motivació de la permanència d'aquest estat de "vida miserable" hi ha un vincle que, amb major o menor claredat, se centra en una forma de sexualitat que serveix de comprensió neuròtica i pseudobenefici secundari. La tapadora que fa viable aquest itinerari és una vaga esperança d'arribar en algun moment a una reconciliació que faci desaparèixer la violència, i l'agressió com a forma permanent de vida enmig de la violència.

En el Taller hi ha dues seqüències de sessions de teràpia de parella enregistrades en vídeo, amb autorització expressa dels pacients, per poder ser vistos en una situació com aquesta (Congrés científic) i en les quals es fa veure com apareixen els components sexuals en l'agressió violenta i en la tensió conjugal reiterada amb manca de calidesa en la relació i en l'ambient circumdant.

Hi ha un altre cas on la violència amenaçant es fonamenta en la presència de gelosia sexual, en la qual juguen un paper de confusió (atracció-refús) la violència i la tendresa com a missatge de doble vincle que alimenta, de manera gairebé permanent, la violència del marit fundada en la por de perdre la dona que va escollir, per resultar fortament sexuada per a ell. El que el va atreure d'ella es va convertir amb el temps en la major amenaça per a la seva seguretat sexual i personal davant aquesta companya.

Un tercer exemple és el que presenta l'agressió verbal de l'esposa i entre els "atacs" de la qual ocupen un lloc prevalent les desqualificacions del marit entorn de la seva conducta i comportament sexual, viscut per ella com altament desqualificadors.

L'experiència terapèutica ens fa veure que l'abús i maltracte emocional sexual pot adoptar alguna de les formes següents:

- Refús verbal de les coses femenines per part de l'home.
- Menyspreu de les coses masculines per part de la dona.
- Desvalorització com a ésser sexual.
- Incomunicació i aïllament com una forma de "passar-li factura", pel fet de ser-li negada la gratificació sexual pròpia de la parella.
- Relacions basades en la por davant el càstig si no hi ha submissió.
- Hiperexigència respecte a l'intercanvi sexual, en convertir-lo en l'únic camí d'accés a una relació interpersonal molt deteriorada.
- Clima de por i terror per atacs verbals, inducció d'amenaçes i intimidació, fins a crear en l'altre una idea amenaçadora del món.

Algunes preguntes inevitables

Davant aquest panorama, hi ha preguntes a les quals els terapeutes sistèmics hem de respondre adequadament:

- Què porta al fet que una relació amorosa iniciada amb tendresa acabi en una escalada d'actes violents?
- Com s'explica que el qui ocupa la posició superior en la relació acabi exercint la violència?
- Quina explicació té el fet que el qui ocupa la posició inferior actuï de tal manera que es faci creditor de ser violentat i ho mantingui?
- Quins motius té l'agressor per exercir aquesta descàrrega?
- Què fa l'agredit per provocar "llaços" que mantenen aquestes descàrregues violentes?
- Com s'explica que un problema de relació, o una situació en la qual inicialment es van posar en joc mecanismes d'"atracció" i "recerca", evolucioni cap a jocs de "poder" que acaben en formes accentuades d'agressió física?
- Com pot ser que els dos membres de la "parella notícia" que apareix cada dia en la premsa, pel seu dramatisme i mort, romanguin "junts", encara que mai més "units"?
- La sexualitat que els enganxa és una de les claus que permeten explicar aquest "joc infernal" que hem d'eliminar i que convé que sanegem en els processos de teràpia.

Aquestes qüestions constitueixen un catàleg de reflexions per al terapeuta de parelles.

Referències bibliogràfiques

BALDO, E. (1997), "La violenza nelle famiglie" "Rivista di Sessuologia", 1-20.

FRANZONI, S., ROZZINI, R. I TRABUCCHI, M. (1988), "Amore, sessualità e invecchiamento". "Rivista di Sessuologia", 3 197-202.

GUITTON, J. (1971), "Cuando el amor no es romance". Prólogo de J. A. Ríos. Sociedad de Educación Atenas, Madrid.

JAÉN RINCÓN, P. I GARRIDO FERNÁNDEZ, M. (2005), "Psicoterapia de parejas". Editorial CCS. Madrid.

NIEVA, F. (1997) citat d'una de les seves terceres pàgines d'ABC.

RIOS GONZÁLEZ, J. A. (1971). Pròleg a J. Guitton: "Cuando el amor no es romance". Sociedad de Educación Atenas, Madrid.

RÍOS GONZÁLEZ, J. A. (2003), "Vocabulario básico de Orientación y Terapia Familiar". Editorial CCS. Madrid, pàgines 281-294.

RÍOS GONZÁLEZ, J. A. (2005), "Los ciclos vitales de la familia y la pareja: "¿Crisis u oportunidades?". Editorial CCS. Madrid.

RÍOS GONZÁLEZ, J. A. (2006), "La pareja: modelos de relación y estilos de terapia. Aproximación sistémica)". Editorial CCS. Madrid.

ROF. CARBALLO (1970), "Rebelión y futuro", Taurus, 20-21. Qualsevol de les seves obres en les quals exposa la teoria de l'Ordidura. Un ampli resum d'aquesta obra amb aplicacions a la Teràpia Familiar la podem veure en Ríos González, J. A. (2003), "Vocabulario básico de Orientación y Terapia Familiar". Editorial CCS. Madrid, pàgines 281-294.

STERNBERG, R. J. (1999a), "El triángulo del amor. Intimidad, pasión y compromiso". Paidós. Barcelona.

STERNBERG, R. J. (1999b), "El amor es como una historia. Una nueva teoría de las relaciones". Paidós. Barcelona.

VENTIMIGLIA, C. (1992), "Brevi riflessioni sui problema dell'educazione ad una sessualità non violenta". "Rivista di Sessuologia", 1, 9-18.

ABSTRAC

Mediante la realización de un ejercicio práctico con los participantes en el taller, se pretende reflexionar sobre cómo se establecen vínculos interpersonales a partir de los niveles sensitivos cuando aún no intervienen elementos cognitivos o afectivos, con el objetivo de subrayar el hecho de que en la mayoría de las relaciones hay elementos inconscientes en juego. Se presentan además distintos conceptos para enten-

der de qué modo la violencia y la ternura se dan la mano y ver también que lo que atrajo en un primer momento puede convertirse con el tiempo en la mayor amenaza para la pareja. Por ejemplo, se considera la urdimbre afectiva como la textura básica que determina todo lo ulterior; se resalta la cohesión, la estabilidad y el progreso como las características básicas del vínculo amoroso; se habla de los elementos básicos de una pareja -la pasión, la intimidad y el compromiso- descritos por Sternberg, y se distingue la violencia complementaria (desigual) de la violencia adulto-adulto.

By carrying out a practical exercise with the participants in the workshop, we intend to reflect on how interpersonal links are established from sensory levels when cognitive or affective elements have not intervened yet, with the aim of highlighting the fact that there are unconscious elements at stake in most relationships. Moreover, we present different concepts to understand how violence and tenderness go together, and also to observe that what attracted us first can become, in time, the greatest threat for our couple. For example, affective bond is considered to be the basic texture that determines what is to come; cohesion, stability and progress are emphasised as basic characteristics of the love link; the basic elements in a couple -passion, intimacy, commitment- are presented as described by Sternberg; and complementary (unequal) violence is distinguished from adult-adult violence.

Par un exercice pratique avec les participants de l'atelier, le but est de réfléchir sur la façon de créer des liens interpersonnels à partir des niveaux sensitifs lorsque les éléments cognitifs et affectifs n'interviennent pas encore, et ce afin de souligner le fait que des éléments inconscients entrent en jeu dans la plupart des relations. Différents concepts sont également présentés pour comprendre comment la violence et la tendresse sont liées et voir que ce qui attire dans un premier temps peut se transformer avec le temps en grande menace pour le couple. On considère par exemple la chaîne affective comme la texture de base qui détermine tout ce qui précède. La cohésion, la stabilité et le progrès sont considérés comme des caractéristiques de base du lien amoureux. Les éléments de base d'un couple (la passion, l'intimité et l'engagement) décrits par Sternberg sont mis en avant et la violence complémentaire (inégaie) est différenciée de la violence adulte-adulte.